

Кітань Софія,
студентка 4 курсу факультету філології
та соціальних комунікацій
Наук. керівник: **С. М. Глазова,**
к. філол. н., доцент (БДПУ)

СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДІЄСЛІВ ДІЙСНОГО СПОСОБУ В У РОМАНІ Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА „ЗА ШИРМОЮ”

Твори українських письменників – важливе джерело вивчення категорії способу дієслова. Вони розкривають систему дієслівних форм, що відрізняються структурою, відтінками значень, стилістичним забарвленням, що й свідчить про **актуальність** обраної теми дослідження.

Мета дослідження – визначити особливості функціонування дієслів дійсного способу у художньому стилі сучасної української мови, зокрема у романі Б. Антоненка-Давидовича „За ширмою”.

Категорію способу дієслова досліджували І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, В.О. Горпинич, А.П. Загнітко, О.О. Потебня, О.С. Шевчук та інші. У своїх працях лінгвісти подають розвиток учення про спосіб дієслова як граматичну категорію, ознаки та засоби вираження форм дійсного, умовного і наказового способів, а також особливості вживання форм одного способу в значенні іншого.

Дійсний спосіб означає реальну дію, тобто таку, що відбувалася, відбувається чи буде відбуватися, або ж заперечує наявність дії, наприклад: *Вечірній прийом **закінчився**, й Олександр Іванович **вийшов** на ганок амбулаторії. Сутеніло. За деревами кишлаку сквапно **сідало** на заході сонце, й у повітрі вже чути було перших москітів [1, 19]; ...Це від нього я дізналась, що ти лікарюєш в Узбекистан, деє у Наманганській області [1, 110]; ..Я **не писала** й **не могла** писати тобі коли ти вперше виїздив учитись до вузу й **не попросився** зі мною; я поготів **не могла** написати тобі, коли ти якось приїхав до матері на кілька днів і навіть **не зайшов** до мене [1, 110].*

При вживанні доконаного виду минулого часу з часткою **не** заперечується здійснення конкретного факту (**не приніс, не сказав, не зустрів**); при вживанні недоконаного виду заперечується і факт взагалі, і причетність до нього суб'єкта (не бачив, не зустрічав): *...Ще коли я була студенткою останнього курсу, мені здалося, що я знову покохала. Я пишу „здалося”, бо після мого почуття до тебе я **не припускала** повторення чогось подібного. Ти, мабуть, ніколи **не уявляв**, як я тебе кохала колись, Сашку! [1, 112].*

Форма першої особи дієслів теперішнього часу зі значенням волевиявлення (*бажати, благати, забороняти, закликати, молити, наказувати, прохати, хотіти*) в живому мовленні часто набуває емоційного забарвлення і стає експресивним центром вислову: *Зацікавлений Олександр Іванович швидко обійшов грядку з помідорами й наблизився до матері збоку. Але який же був його подив, коли він побачив, що мати пестить рукою гидку однооку собаку !.. – Ну ось, маєш! – скрикнув він водночас і з подиву, і з обурення. – Я **наказую** всім знати її,*

не маю через це спокою!.. [1, 18]. Для вираження спонування в сучасній українській мові може вживатися форма першої особи множини майбутнього часу доконаного виду з частками **дай, давай** чи без них: *Ніна Олександрівна різала на тарілці тонкими шматочками ковбасу. До неї знову почав вертатись її іменинний настрій. – Знаєте, товариство, – сказала вона, ставлячи тарілку на середину столу. – **Давайте** зараз **поласуємо!** [1, 75-76].*

Значення наказу в українській мові передається і формою минулого часу в поєднанні зі спонукальною часткою **щоб**, яка походить із сполучника: *Прикусивши губу, Ніна Олександрівна рішуче підійшла до ширми...намацала рукою Васю та рвучко висмикнула його геть. – **Щоб** ти мені більше не смів туди ходити! [1, 11]; *Сьогодні ранком Ходжаєв знову зателефонував до Ахметжанова. – Фельдшер Ахметжанов! – сказав уже спокійним голосом, одійшовши трохи й опанувавши себе, Ходжаєв... – Ідеться про хвору людину, та ще й до того – матір вашого лікаря... **Щоб** на той час **був готовий** наказ про місячну відпустку лікареві Постоловському [1, 166].**

Таким чином, дійсний спосіб означає реальну дію або заперечує її, виражається у формах часу. Також дійсний спосіб завдяки модальним словам і модальним часткам може наближатися відтінками своїх значень до інших способів дієслова або набувати значення недостовірності, сумніву чи припущення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Твори: У 2 т. / Б. Антоненко-Давидович. – К.: Дніпро, 1991. – Т.2: Роман. Сибірські новели. Повісті. Оповідання. – 624 с.
2. Горпинич В.О. Українська морфологія : навчальний посібник / В.О. Горпинич. – Дн-ськ : ДНУ, 2002. – 350 с.
3. Загнітко А.П. Система і структура граматичних категорій дієслова / А.П. Загнітко. – К.: НМК ВО, 1990. – 51 с.

Валентина Кідалова,

магістрантка

Факультету філології та соціальних комунікацій

Наук. керівник: **Г.Л.Вусик,**

к.філол.н., доцент (БДПУ)

СИТУАТИВНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ УПОТРЕБЛЕНИЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ И ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ – ЛАСКОВЫХ НОМИНАЦИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Речь является важным информативным сигнализатором при оценке эмоционального состояния собеседника, что проявляется в выборе слов, специфике построения высказывания. Поэтому в соответствии с намерениями говорящего, отношениями между собеседниками, обстановкой общения, характеристиками участников коммуникации выбираются определённые языковые средства для оформления высказывания, в частности, при характеристике внешнего вида человека